

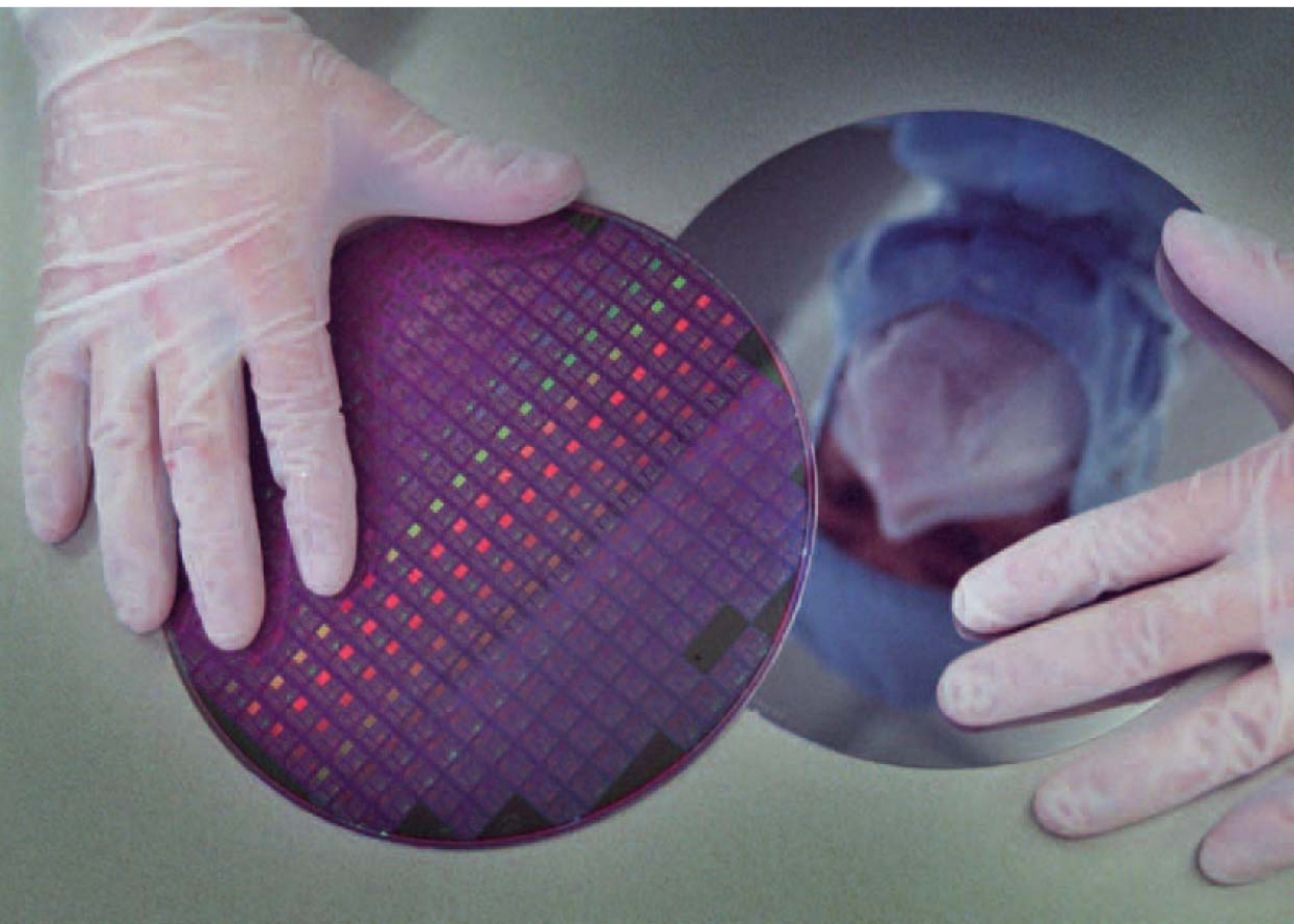
Ministerie van Economische Zaken

Programmacommissie
Oost-Nederland

Pieken in Oost-Nederland

Werk maken van kennis

■ 2006 2007 2008 2009 **2010**

Programmadocument Oost-Nederland.
Dit document omvat het gebiedsgerichte economische
programma voor Oost-Nederland voor 2010. Dit programma is
gebaseerd op de nota Pieken in de Delta van het ministerie van
Economische Zaken.

Pieken in Oost-Nederland

Werk maken van kennis

2006 2007 2008 2009 **2010**

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Doel en aanpak	7
1.3 Proces	7
1.4 Status van het programmadocument	7
1.5 Leeswijzer	8
2 Kennisconcentraties benutten	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Perspectief en uitdagingen	9
2.3 Focus op en binnen de kennisconcentraties	11
2.4 Samenvatting en conclusies	17
2.5 Positionering Pieken in de Delta Oost-Nederland	17
3 Programma Oost-Nederland	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Doelstelling	19
3.3 Programma- en actielijnen	20
Bijlage:	
A Samenstelling van de Programmacommissie Oost-Nederland	25

Voorwoord

Met nu al meer dan honderd ingediende projecten gaan we het vijfde en laatste jaar in van het huidige programma Pieken in de Delta Oost-Nederland (2006-2010). Het programma waarin Rijk en regio samenwerken aan het benutten van de economische pieken van nationaal belang in Oost Nederland: de kennisgebieden (1) Food & Nutrition, (2) Health en (3) Technology.

De resultaten uit voorgaande jaren spreken boekdelen; de 56 gehonoreerde projecten hebben een investeringsimpuls van meer dan 130 miljoen euro in Oost-Nederland opgeleverd. Dankzij de subsidies van in totaal 65 miljoen euro uit het programma Pieken in de Delta hebben het Rijk en beide provincies dit mogelijk gemaakt. We zijn dan ook zeer te spreken over de resultaten van het programma tot nu toe. Met dit flinke aantal innovatieprojecten werken wij aan het versterken van de economische potenties van deze pieken in Oost-Nederland. Daarbij vindt steeds vaker een goede symbiose van regio-overschrijdende kennis en bedrijvigheid plaats, met mooie combinaties van Food, Health en Technology als resultaat. Dit heeft een grote economische en maatschappelijke impact met als terugkomend thema “de gezonde mens”.

Daarnaast willen wij met dit programma zorgen voor voldoende aanbod van kenniswerkers en nieuwe bedrijvigheid. Ook stimuleren wij het delen van onderzoek- en productiefaciliteiten op toonaangevende campussen.

Zeker in de huidige economische tijden vinden wij het van groot belang dat de intensieve samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven, kennisinstellingen en de netwerkorganisaties Food Valley, Health Valley en het innovatieplatform Twente wordt voortgezet en verder zal worden uitgebouwd. Innovatie is het sleutelwoord om de economie een impuls te geven.

De uitdaging is om in onze regio de kennisgebieden Food & Nutrition, Health en Technology verder te versterken met als doelstelling Oost-Nederland te positioneren als een nationale en internationale topregio op deze gebieden. Dat is een zaak van langere adem en vraagt een blijvende actieve inzet op het in stand houden van de reeds aanwezige kennis. Wij roepen u op hieraan een bijdrage te leveren.

Programmacommissie Pieken in de Delta Oost-Nederland

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Met de nota Pieken in de Delta heeft de nationale overheid een omwenteling tot stand gebracht in het regionaal economisch beleid. De focus is verschoven van het wegwerken van economische achterstanden naar het gericht stimuleren van regionaal economische kansen: de 'Pieken in de Delta'.

Het ministerie van Economische Zaken heeft regionale partijen opgeroepen om aan dit beleid gezamenlijk invulling te geven met meerjarige, gebiedsgerichte economische programma's. Het programma Oost-Nederland is één van de programma's die in 2006 van start zijn gegaan.

Om 'Pieken in de Delta' uit te kunnen voeren heeft het ministerie van Economische Zaken voor de periode 2006–2010 in totaal een bedrag van 296 miljoen euro gereserveerd. Voor het jaar 2010 is daarvan circa 60 miljoen euro beschikbaar, dat op basis van "aandeel in stuwende werkgelegenheid" wordt verdeeld over de verschillende regio's.

Voor Oost-Nederland bedraagt het totaal beschikbare subsidiebedrag in 2010 circa 8 miljoen euro. In het jaar 2010 worden net als in 2009 twee tenders gehouden. De eerste tender loopt van 15 maart tot en met 27 april. De data voor de tweede tender worden te zijner tijd bekend gemaakt (de exacte periode kunt u te zijner tijd op onze website lezen). De subsidieplafonds van de beide tenders worden in 2010 bekend gemaakt.

Ervan uitgaande dat regionale overheden maximaal de helft van de publieke financiering van de projecten voor hun rekening nemen, is voor het programma 'Pieken in de Delta Oost-Nederland' in 2010 een budget van circa 16 miljoen euro beschikbaar. Doordat ook bedrijven en kennisinstellingen zelf zullen bijdragen is de totale financiële inzet gekoppeld aan het programma naar verwachting hoger dan 32 miljoen euro.

1.2 Doel en aanpak

Het programma Oost-Nederland heeft tot doel om de economische pieken van Oost-Nederland die van nationale betekenis zijn, uit te bouwen. Daarmee kunnen bedrijfsinvesteringen significant toenemen en wordt het mogelijk toegevoegde waarde te bereiken. Dit programmadocument schetst de kaders voor concrete projecten binnen een beperkt aantal programma- en actielijnen. Het bestrijkt meerdere jaren en is dynamisch van opzet: ieder jaar kan het op basis van ervaring en ontwikkelingen worden bijgesteld. De Programmacommissie Oost-Nederland - waarin bestuurders van bedrijfsleven, kennisinstellingen, regionale overheden en een

vertegenwoordiger van het ministerie van Economische Zaken op persoonlijke titel zitting hebben - speelt een belangrijke rol bij het jaarlijks vaststellen van de koers van het programma.

Het programma Oost-Nederland biedt een unieke kans om de economische prioriteiten van Rijk en regio met elkaar te verbinden. De regionale visie Triangle en de uitwerking daarvan in de Innovatieagenda Oost-Nederland laten grote overeenkomsten zien met het programma Oost-Nederland, zowel qua thematiek als aangrijpingspunt; enkele leden van de Programmacommissie zijn tevens lid van de Regiegroep Triangle. Toch hebben we bij de vormgeving van het huidige programma andere accenten en prioriteiten gesteld, uitgaande van het centrale gedachtegoed van Pieken in de Delta (inzet op nationale Pieken, focus en massa) en de specifieke nationale verantwoordelijkheid.

Aan de basis van het programma ligt een tweetal onderzoeksrapporten: 'Oost-Nederland Innovatieregio: toets en toespitsing' (GKS&P, 2005) en 'Oost-Nederland, een toptechnologische regio?' (Technopolis, 2005). In samenwerking met de leden van de Programmacommissie zijn SWOT-analyses uitgevoerd en conclusies uit deze rapporten getrokken. Er is overleg gevoerd met betrokken partijen in de regio: ondernemers van grote bedrijven en het MKB met Food Valley, Health Valley en het Innovatieplatform Twente, dossierhouders bij het ministerie van Economische Zaken, regionale overheden en enkele stakeholders bij diverse kennisinstellingen. Een en ander is uitgewerkt naar een meerjarenprogramma gericht op versterken van de kennispositie van Oost-Nederland.

1.3 Proces

De uitvoering van het programma is in 2006 gestart. Na een relatief korte aanloopperiode van een jaar zijn er in de regio goede initiatieven in gang gezet en heeft Oost-Nederland aangetoond in staat te zijn de gezamenlijke focus vast te houden. De koers die we in 2006 hebben ingezet wordt, met jaarlijks een aantal kleine wijzigingen, ook in 2010 voortgezet.

1.4 Status van het programmadocument

In hoofdstuk 3 treft u het programma Oost-Nederland aan. De Programmacommissie adviseert de Minister van Economische Zaken de programmaliijnen en actielijnen op te nemen in de bijlage behorende bij subsidieregeling Sterktes in de regio, hoofdstuk Pieken in de delta. Mede op basis van deze regeling zal de Minister van EZ financiële middelen inzetten.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat, op basis van een analyse van de regio, een beschrijving van Oost-Nederland. Daarmee wordt in feite de onderbouwing geleverd voor de gekozen focus van het programma. In hoofdstuk 3 komt de centrale doelstelling van het programma Oost-Nederland aan de orde, uitgewerkt in programmalijnen en concrete actielijnen.

2 Kennisconcentraties benutten

2.1 Inleiding

De regio Oost-Nederland bestaat uit de provincies Overijssel en Gelderland. Hier woont 19% van de totale Nederlandse bevolking op ongeveer 20% van het landoppervlak (plusminus 8.500 km²). In Oost-Nederland wordt zo'n 16% van het Bruto Binnenlands Product verdiend (bron: CBS).

De economische structuur van Oost-Nederland kenmerkt zich door een top met daaronder een brede basis. De top wordt gevormd door een aantal kennisintensieve bedrijven die clusters vormen met de universiteiten van Wageningen (WUR), Enschede (UT) en Nijmegen (RU), met de hogescholen Saxion, Windesheim en HAN, en met enkele gespecialiseerde kennisinstellingen. De Universiteit van Wageningen en het innovatieve cluster daaromheen is op het gebied van 'Food & Nutrition' (inter)nationaal een toonaangevend ankerpunt. Ook rond de Universiteit Twente is een aantal innovatieve clusters ontstaan: vooral dat rond nanotechnologie is met recht een sterk cluster binnen Nederland te noemen. De Radboud Universiteit en het Universitair Medisch Centrum St. Radboud van Nijmegen zijn het kernpunt van het 'health cluster' binnen Oost-Nederland; hoewel nog in ontwikkeling, lijkt dit cluster veelbelovend.

De brede basis van de economische structuur van Oost-Nederland bestaat verreweg voor het grootste deel uit MKB-bedrijven. In vergelijking met andere landsdelen zijn grote toonaangevende bedrijven, die ook internationaal een belangrijke rol spelen, schaars. De economie van Oost-Nederland is vooral een diensteneconomie. De optelsom van commerciële en niet-commerciële dienstverlenende activiteiten vormt 73% van de totale toegevoegde waarde in de regio. Daarmee wijkt Oost-Nederland niet noemenswaardig af van het landelijke beeld. Wel is het aandeel van de niet-commerciële dienstverlening (overheid, onderwijs, gezondheids- en welzijnzorg, en overige diensten) in Oost-Nederland hoger dan het Nederlandse gemiddelde.

Ruimtelijk gezien is er in Oost-Nederland sprake van een grote spreiding van economische activiteiten. De stedelijke netwerken van Arnhem-Nijmegen, Twente, Apeldoorn-Deventer-Zutphen (Stedendriehoek), Zwolle-Kampen en Wageningen-Ede-Rhenen-Veenendaal (WERV) hebben het grootste aandeel in de economie van Oost-Nederland, waarbij met name in Zwolle en Arnhem de dienstverlening relatief sterk is vertegenwoordigd. Ook buiten de stedelijke gebieden bestaan echter belangrijke economische activiteiten, zoals in de voedingsindustrie (Achterhoek, Salland), kunststofindustrie (Noord-Overijssel) en ICT (Veluwe).

In paragraaf 2.2 hieronder worden het perspectief en de uitdagingen van het programma geschetst, waarna paragraaf 2.3 een korte beschrijving van de drie centrale kennisconcentraties van Oost-Nederland geeft. In 2.4 volgt een samenvatting van het voorgaande en enkele conclusies. Paragraaf 2.5 schetst de meest relevante beleidscontext van het programma Oost-Nederland.

2.2 Perspectief en uitdagingen

Momenteel bevindt de economie zich in turbulent vaarwater en de komende tijd zal dit klimaat waarschijnlijk aanhouden.

Na enkele jaren van groei, is de economie vanaf het vierde kwartaal van 2008 in een recessie beland. Vier kwartalen lang kromp de economie. De opleving van de economie komt vooral door een herstel van de export (bron: CBS, 2009). De verwachtingen voor de economie in 2010 zijn licht positief; er wordt uitgegaan van een groei van 1,5% (CPB, 2010); echter realiseert iedereen zich dat enige voorzichtigheid met een herstellende economie geboden is.

De Programmacommissie Oost-Nederland is van mening dat juist bij de industriële bedrijvigheid belangrijke potenties liggen om ook in de toekomst de welvaart op peil te houden. Zij acht het van belang om - nog sterker dan voorheen - in te zetten op de benutting van de comparatieve voordelen van Oost-Nederland (de 'pieken') voor bestaande én nieuwe (MKB) bedrijven. Dat versterkt de concurrentiepositie van Oost-Nederland, waardoor een significante toename van de bedrijfsinvesteringen, toegevoegde waarde en werkgelegenheid kan worden bereikt. De overheid vervult een belangrijke rol om daarbij de voorwaarden te scheppen waaronder innovatie tot stand kan komen.

Pieken in de Delta: focus en massa

Een slagvaardig overheidsingrijpen (maar ook de krappe budgettaire situatie) maakt scherpe keuzes noodzakelijk. Het dient erop gericht te zijn om knelpunten met een (semi-) publiek karakter weg te nemen. Vaak is er juist op dit gebied immers sprake van marktfalen. De focus moet liggen op activiteiten met – vanuit nationaal perspectief - de grootste 'langetermijn economische spin-off' binnen de regionale economie. Het spreekt voor zich dat deze activiteiten ook voldoende massa moeten hebben om het verschil te kunnen maken. Daarbij is het uiteraard van belang zoveel mogelijk nationale en regionale prioriteiten aan elkaar te koppelen.

Kennisconcentraties benutten

De top van de economische structuur in Oost-Nederland wordt gevormd door innovatieve clusters rond de drie kennisconcentraties van Oost-Nederland. Centraal daarin staan de drie universiteiten van Oost-Nederland: Wageningen Universiteit en Researchcentrum, Universiteit Twente en Radboud Universiteit. De Programmacommissie acht niet alleen kennis, maar vooral ook de betere en snellere benutting daarvan door het Oost-Nederlandse bedrijfsleven de cruciale factor om een significante toename van bedrijfsinvesteringen en toegevoegde waarde in de regio te bereiken. Het gaat hier om gegeneerde en te genereren kennis op de respectievelijke kennisconcentraties Food & Nutrition, Technology en Health. De nadruk binnen de waardeketen 'kennis-kunde-kassa' ligt immers nog te weinig op de verbinding 'kunde-kassa'. Bedrijven moeten nóg beter en nóg sneller gebruik maken van de in Oost-Nederland aanwezige excellente kennispositie bij de universiteiten en andere kennisinstellingen.

De Programmacommissie heeft daarbij met name oog voor de raakvlakken tussen deze kennisconcentraties als mogelijkheid om nieuwe kansen te creëren en te benutten. Daarnaast hecht de Programmacommissie belang aan de perspectieven om de betreffende kennis structureel te verankeren in het Oost-Nederlandse bedrijfsleven. Daartoe moet niet alleen worden gekeken naar de top van kennisintensieve bedrijven. We moeten er ook voor zorgen dat in de bestaande kleine en middelgrote bedrijven die de brede basis vormen, meer en beter gebruik wordt gemaakt van kennis.

In 2.3 komen de drie zojuist genoemde dominante kennisconcentraties van Oost-Nederland nader aan bod. Elk bestaat weer uit verschillende specialismen. Sommige daarvan bieden vanuit nationale optiek minder, andere juist meer uniek perspectief (zogenaamde 'technologische focusgebieden'). Daarom acht de Programmacommissie het noodzakelijk om ook binnen de genoemde kennisconcentraties scherpe keuzes te maken en een nadere inhoudelijke afbakening aan te brengen.

2.3 Focus op en binnen de kennisconcentraties

Food & Nutrition

Food & Nutrition kent in Oost-Nederland een excellente, brede kennisbasis. Met name 'voedingstechnologie', 'agribusiness' (verwerkende industrie), 'biotechnologie' en 'nutrition' ('novel foods', 'functional foods' en 'nutriceutals') zijn sterk ontwikkeld. Door de Programmacommissie worden ze als technologische focusgebieden binnen Food & Nutrition aangemerkt. De WUR heeft zowel nationaal als internationaal een toonaangevende positie, met in Nederland vertakkingen naar het agrarisch bedrijfsleven, zoals de tuinbouw in het Westland, de zaadteelt in Noord-Holland alsmede akkerbouw en melkveehouderij in Noord-Nederland en

intensieve veehouderij in Zuid- en Oost-Nederland. Ook met de verwerkingsindustrie in binnen- en buitenland werkt de Wageningse Universiteit nauw samen. Het gaat daar vooral om 'food ingredients', maar bijvoorbeeld ook om producten van organische grondstoffen, zoals afbreekbare kunststoffen op basis van zetmeel. De vertaling van kennis uit de universiteit naar voor het bedrijfsleven bruikbare toepassingen is echter nog niet in alle opzichten voldoende. Met name de kennisoverdracht naar het MKB vertoont nog hiaten. Een steeds belangrijkere ontwikkeling in Oost-Nederland is het benutten van kansen die er liggen om nieuwe product-markt-combinaties te creëren op het snijvlak van dit kennisgebied met de kennisgebieden Health en/of Technology.

In de nabijheid van de WUR zijn enkele kennisinstututen van formaat gevestigd, zoals het NIZO en TNO-voeding in Zeist. Ook zijn er enkele belangrijke kennisintensieve (MKB) bedrijven in de Food & Nutrition sector gevestigd. Om met de universiteit en de kennisinstututen verder door te groeien tot hét mondiaal toonaangevende cluster, is versterking van de company base met grote, R&D intensieve en internationaal georiënteerde bedrijven gewenst. Noemenswaardig is het Top Institute (TI) Food & Nutrition (voormalig bekend als WCFS). Dit is een publiek-privaat samenwerkingsverband (van bedrijfsleven, onderzoeksinstituten en ministerie van EZ) gericht op wetenschappelijke doorbraken en resulterend in de ontwikkeling van nieuwe innovatieve producten.

De vestiging van grootschalige productiebedrijven direct rond de universiteit is echter niet altijd nodig en, wegens ruimtegebruik en mogelijke invloed op gevoelige onderzoeksprocessen, ook niet altijd gewenst. Zo heeft Campina DMV nabij de universiteit weliswaar een R&D afdeling gevestigd, maar de productie vindt elders plaats. Bij innovaties in Food & Nutrition is er een directe wisselwerking met toeleveranciers en afnemers: inzake apparatenbouw, verpakkingindustrie en logistiek bijvoorbeeld. Er is daarom behoefte om ook (R&D afdelingen van) deze bedrijven in de nabijheid te kunnen huisvesten.

Het Wageningse cluster is het ankerpunt van het Food & Nutrition Delta-initiatief binnen het sleutelgebied Food en Flowers. Het bedrijfsleven is goed georganiseerd via Food Valley, dat een sterke uitstraling naar het buitenland heeft en daarmee een internationale 'brand' is. Wel bestaat er behoefte aan sterkere coördinatie van onderzoek dat relevant is voor het bedrijfsleven.

De "Human capital roadmap Food & Nutrition" maakt duidelijk dat het tekort aan voedseltechnologen steeds nijpender wordt; o.a. op HBO niveau ontstaan tekorten. Het vasthouden en aantrekken van kenniswerkers in Oost-Nederland is van toenemend belang om de innovatie opdracht waar te kunnen maken. Een meer op carrièreperspectief gericht beleid kan hieraan bijdragen.

Onderzoek bijen-bijenkast

Health

De kern van deze kennisconcentratie wordt in belangrijke mate gevormd door de kennisketen Radboud Universiteit en het Universitair Medisch Centrum St. Radboud in Nijmegen met hun instituten F.C. Donders, NCMLS en IMM. In de Stedendriehoek is dat voor Health en Care Saxion en in Twente (onder meer) het Roessingh, en de Universiteit Twente met haar instituten, waaronder het CTIT en het BMTI. De Universiteit Twente speelt een belangrijke rol waar het gaat om de ontwikkelingen ten aanzien van medische technologie, technische geneeskunde en bio-nano, ook steeds meer in samenwerking met het UMC St Radboud.

De aandacht is ook in deze kennisconcentratie verdeeld over verschillende onderzoeksgebieden. Sommige daarvan kennen elders in Nederland minstens zo sterke spelers. Binnen Health beschouwt de Programmacommissie 'neuroscience', 'biomedical materials', 'molecular imaging en medicine' en 'vroegtijdige diagnostiek' als de technologische focusgebieden.

Door scherpe keuzes te maken en door organisatie en coördinatie te versterken (zoals sinds enkele jaren ingezet via de organisatie Health Valley) is de uniciteit van de Health-sector in Oost-Nederland meer zichtbaar geworden. Daarnaast kan hierdoor het Health-cluster verder worden versterkt. Kansen liggen zeker ook op de raakvlakken met de beide andere centrale kennisconcentraties in Oost-Nederland, bijvoorbeeld op het gebied van voeding, lichaamsbeweging en gezondheid, de eerder genoemde zorg op afstand en technische geneeskunde.

Interregionale samenwerking is hier gewenst, zowel vanuit de kennispositie als vanuit de bedrijvenbasis, omdat ook elders in Nederland belangrijke partijen zijn gevestigd (onder meer in Eindhoven, Leiden, Utrecht, Amsterdam). De regio Zuidoost-Nederland neemt bijvoorbeeld ook een sterke positie in op het technologisch focusgebied 'Molecular imaging'. Het gaat in voorliggend programma echter wel om investeringen die in Oost-Nederland neerslaan.

Afgestudeerden blijken na hun studie veelal wel in de regio te blijven wonen, maar buiten de regio te werken. Nijmegen blijkt bijvoorbeeld - in tegenstelling tot andere grote steden - een forse uitgaande pendel te hebben, die in belangrijke mate wordt veroorzaakt door hoger opgeleiden. Aandacht voor voldoende loopbaanperspectieven voor kenniswerkers is dan ook van belang.

Bemmel-Rollator Navigator

Technology

De Universiteit Twente is erin geslaagd om op het brede terrein van Technology massa te creëren voor een aantal onderzoeksgebieden die op nationale en Europese schaal meetellen. Het meest belovend zijn momenteel 'nano- en microtechnologie en embedded systems', 'technische materialen', 'technische geneeskunde', 'mechatronica' en 'telematica'. Deze worden in 2010 door de Programmacommissie dan ook als de technologische focusgebieden binnen Technology beschouwd.

In de nabijheid van de UT zijn enkele belangrijke kennisinstellingen gevestigd. Deze bestaan uit de Universiteit Twente en haar onderzoeksinstituten (BMTI, CTIT, Mesa+ en Impact) en het instituut Novay. De regio Twente vormt daarmee een belangrijk ankerpunt voor dit kennisgebied. Het Innovatieplatform Twente heeft met het opstellen van de Twentse innovatieroute, met als focus de regionale clusters bouw, zorg, voeding, high tech systems en materialen en veiligheid, een belangrijke basis gecreëerd. Een aantal projecten van de Twentse innovatieroute is in uitvoering. Een aantal daarvan wordt ondersteund met subsidie vanuit Pieken in de Delta Oost-Nederland.

Ook in Nijmegen en omgeving is dit kennisgebied aanwezig. Dit uit zich in de aanwezigheid van vele bedrijven gericht op productie en ontwikkeling van chips en semiconductors. Verder zorgen raakvlakken vanuit Technology met de kennisconcentraties Food & Nutrition en Health voor nieuwe mogelijkheden. Te denken valt aan nanotechnologie en voeding, en de toepassing van technologieën in de gezondheidszorg (zoals zorg op afstand). Veranderende consumptiepatronen en de toenemende vergrijzing kunnen deze mogelijkheden stimuleren.

In toenemende mate zijn bilaterale samenwerkingsverbanden aanwezig tussen de genoemde universiteiten en kennisinstellingen bij het ontwerp en de uitvoering van projecten. Een verdere uitbouw op het gebied van de drie kennisgebieden zal in de toekomst een belangrijk drijfveer blijven voor de ontwikkeling van nieuwe initiatieven.

Ook de samenstelling van het kennisintensieve bedrijfsleven kenmerkt zich door diversiteit. Er zijn enkele sterke spelers die belangrijke R&D inspanningen leveren, maar een groot deel wordt gevormd door kleinere bedrijven, vaak ontstaan als spin-offs van de UT. De aandacht voor (techno)starters binnen de UT is groot. Probleem is echter vaak de doorgroei van deze kleinere bedrijven. Zo is de oriëntatie op export veelal gebrekkig. Het aantrekken van grote, toonaangevende, R&D intensieve bedrijven met een internationale oriëntatie is ook in Twente belangrijk. Indien dat op korte termijn problematisch is, wordt samenwerking tussen en specialisatie van kleinere bedrijven met daarop gerichte dienstverlening een aantrekkelijk alternatief om de bedrijven een sterkere basis te geven (samenwerking in de keten). Noemenswaardig zijn ook zeker de trajecten gericht op het toepassen van open innovatie en het delen van faciliteiten ter ondersteuning van kennisintensieve (door)starters op Kennispark Twente en bij 52 Degrees in Nijmegen.

Hoewel de UT en de Hogescholen voldoende kenniswerkers afleveren is het grote probleem, hen in de regio vast te houden. Vooralsnog lijken er buiten Oost-Nederland voor technisch afgestudeerden meer perspectieven te liggen. Vanwege de grensligging van Twente moet de mogelijkheid om kenniswerkers en bedrijfsleven aan Duitse zijde in te schakelen mede betrokken worden.

Technology

2.4 Samenvatting en conclusies

Oost-Nederland heeft qua kennis een prima uitgangspositie in de kennisconcentraties Food & Nutrition, Health en Technology. De Programmacommissie constateert echter dat die kennis in onvoldoende mate wordt benut om de internationale concurrentiepositie van Oost-Nederland te versterken en daarmee tot een significante toename van bedrijfsinvesteringen en toegevoegde waarde te komen.

In de top van de economische structuur van Oost-Nederland is er weliswaar een groeiende samenwerking tussen universiteiten, kennisinstellingen en bedrijven, maar het rendement van deze samenwerking kan beter. De samenwerking moet bovendien sneller tot stand komen om ten opzichte van concurrenten een voorsprong te creëren en deze vervolgens ook te behouden. De Programmacommissie wil daarom vooral inzetten op *samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijven*. Aan de basis van de economische structuur zijn er nog teveel bedrijven in de regio die - hoewel zij daar grote meerwaarde aan zouden kunnen onttelen - niet of onvoldoende zijn aangesloten op de kennisconcentraties in Oost-Nederland. Daar valt voor de regio een belangrijke slag te maken. De Programmacommissie wil hierop dan ook een gerichte inspanning plegen.

Verder wil de Programmacommissie *meer massa* verkrijgen in structureel sterke clusters van kennisinstellingen en bedrijven. Daarom moeten er meer bedrijven van buiten de regio worden aangetrokken (acquisitie). Ook zet de Programmacommissie in op nieuwe bedrijvigheid (starters en doorstarters) die gebruik maakt van de kennis in de drie kennisconcentraties.

Ten slotte constateert de Programmacommissie dat de universiteiten en hogescholen een groot aantal *kennisswerkers* afleveren, maar dat een deel daarvan na zijn studie naar andere regio's vertrekt of in een aantal gevallen niet in de sector terecht komt waarvoor zij een opleiding hebben gevolgd. Voor een structureel sterke regio moet het aanbod van kenniswerkers ook op termijn verzekerd zijn. Daarom wil ze niet alleen inzetten op vergroting van de dynamiek in het arbeidssegment van kenniswerkers. Ze wil via maatregelen in de vraag- en aanbodzijde ook bevorderen dat het voor kenniswerkers aantrekkelijker wordt om in Oost-Nederland te blijven werken. Kenniswerkers van buiten de regio/landsgrenzen wil ze stimuleren om in deze regio te komen werken.

2.5 Positionering Pieken in de Delta Oost-Nederland

Vanuit de beleidscontext van het programma Oost-Nederland is het van belang enkele ontwikkelingen toe te lichten die qua thematiek of reikwijdte rechtstreeks raakvlakken hebben met dit programma:

- Visie Triangle;
- Innovatiebeleid ministerie van Economische Zaken;
- Nederland Ondernemend Innovatieland
- Structuurfondsen.

Visie Triangle

In 2004 hebben de provincies Overijssel en Gelderland gezamenlijk met ondernemers, kennisinstellingen en hogescholen het initiatief genomen voor de ontwikkeling van een interprovinciaal innovatiebeleid onder de naam Triangle. Er is een Regiegroep Triangle die vanuit de Visie Triangle richting geeft aan innovatie in Oost-Nederland. Deze Regiegroep is tevens het aanspreekpunt en het gezicht van Triangle. De Regiegroep is samengesteld uit vertegenwoordigers van genoemde deelnemers en wordt voorgezeten door de Commissaris der Koningin van een van beide provincies. In de Visie Triangle geeft de Regiegroep haar visie op de versterking van de innovatiekracht van Oost-Nederland.

De doelstelling luidt: in 2015 moet Oost-Nederland wereldwijd tot de top 5 behoren van innovatieve topregio's op het gebied van voeding, gezondheid en technologie. Triangle staat voor de versterking van de ontwikkeling en toepassing van de drie sterke kennisconcentraties van de regio (Food, Health en Technology), afzonderlijk én in onderlinge samenhang. Centraal staan drie netwerken, georganiseerd rondom bedrijven, kennisinstellingen en overheden in de regio: Food Valley, Health Valley en Innovatieplatform Twente Technology Valley. Deze ontwikkelen zich, elk met hun eigen dynamiek, tot sterke spelers in regionale, nationale en internationale netwerken.

In de 'Innovatieagenda Oost-Nederland – spel zonder grenzen' geeft de Regiegroep aan op welke wijze zij, de eerder ingeslagen weg vervolgend, de Visie Triangle wil verwezenlijken. De programmaliijnen 'versterking van de Valley's', 'samenwerking tussen de Valley's' en 'investeren in een optimaal ondernemingsklimaat in Oost-Nederland' zijn daarin leidend.

De visie Triangle en de uitwerking daarvan in de Innovatieagenda Oost-Nederland kent zowel qua aangrijppingspunt als thematiek grote overeenkomsten met het Pieken in de Delta (PID) programma Oost-Nederland. Triangle heeft in 2006 dus ook belangrijke input voor de totstandkoming van dit programma geleverd. Bij de uitwerking zijn echter vanuit het centrale gedachtegoed van PID (inzet op nationale pieken, focus en massa) en vanuit de specifieke nationale verantwoordelijkheid, in overleg met de regio, andere accenten en prioriteiten gesteld. Met deze kanttkening is duidelijk dat het programma Oost-Nederland een van instrumenten moet worden om de ambities van Triangle te verwezenlijken. Via de 'investeringsagenda Advanced Technology' van de bestuurlijke Regiegroep Triangle wil Oost-Nederland zijn internationaal toonaangevende kennis op het gebied van de valleys verder uitbouwen. En vooral ook: productontwikkeling

en kennisvalorisatie fors stimuleren. Dit alles onder de overkoepelende strategie van Triangle: 'Gezonde Mens in een gezonde leefomgeving'.

Sterke regio's

Het kabinet heeft ervoor gekozen om via de envelop Sterke Regio's te investeren in de verdere versterking van de concurrentiekracht van een aantal regio's. Naast Randstad Urgent, Energieknooppunt Groningen en Brainport ZO-Nederland ontvangen de projecten CAT Agrofood Wageningen en High Tech Factory Twente een FES-bijdrage van € 12,4 mln. en resp. € 7,6 mln.

Innovatiebeleid ministerie van Economische Zaken

Voor PID Oost-Nederland is ook het landelijke innovatiebeleid van het ministerie van Economische Zaken (EZ) relevant. Dit beleid is vorm gegeven in een programmatisch pakket gericht op het bereiken van topprestaties en excellentie op een aantal (sleutel)gebieden waarop Nederland in de toekomst kan uitblinken.

Bedrijven en kennisinstellingen hebben, uitgaande van een visie en een strategische agenda, samen met EZ innovatieprogramma's ontwikkeld. Ze benoemen concrete doelen, activiteiten en benodigde middelen. Lopende innovatieprogramma's die een relatie hebben met de focus van het PID programma Oost-Nederland zijn:

- Food en Nutrition Delta
- Point-One (nano-electronica, embedded systems en mechatronica)
- Materialen
- Life sciences en gezondheid (geneesmiddelen ontwikkeling, diagnostiek en translationele geneeskunde en biomaterialen en regeneratieve geneeskunde)

In deze innovatieprogramma's zijn bedrijven en kennisinstellingen van de regio Oost-Nederland vertegenwoordigd.

Nederland Ondernemend Innovatieland

Het project Nederland Ondernemend Innovatieland is een van de 10 projecten uit het beleidsprogramma 'Samen Leven, Samen Werken'. In dit project neemt het kabinet een aantal initiatieven om zowel de concurrentiekracht van Nederland te versterken als maatschappelijke vraagstukken aan te pakken. Voor de aanpak is een interdepartementale programmadirectie Kennis en Innovatie opgericht. Deze programmadirectie bereidt de agenda voor en trekt daarvoor nauw op met het projectbureau van het Innovatieplatform. De agenda's vormen de basis voor de ontwikkeling van concrete maatschappelijke innovatieprogramma's. Deze programma's bieden per maatschappelijk vraagstuk een overheidsbrede, samenhangende aanpak om innovatie te bevorderen. In 2008 begon de projectdirectie op een viertal gebieden: energie, water, zorg en onderwijs. Veiligheid en duurzame agro-innovatie volgden kort daarop. Inmiddels is ook de MIA Gezondheid ontwikkeld, waarbij Oost-Nederland in beeld is als pilotregio voor innova-

tieve projecten op het grensvlak van technologie, gezondheid en voeding.

Voor de uitvoering van de programma's is door het kabinet extra geld uitgetrokken.

Structuurfondsen

Voor het programma PID Oost-Nederland gaat het vooral om de Europese programma's Doelstelling 2 Oost-Nederland (D2) en Europese Territoriale Samenwerking (ETS A/Interreg IV A), onderdeel grensoverschrijdende samenwerking. Beide programma's betreffen de periode 2007-2013.

Het programma D2 Oost-Nederland draagt bij aan de uitvoering van het beleid van verschillende ministeries en van de provincies Overijssel en Gelderland. Het kabinet heeft bepaald dat beschikbaar komende EU-middelen voor nieuwe D2-programma's voor tenminste 45% moeten worden ingezet op kennis en innovatie. Voor Oost-Nederland betreft het 58%. Voor wat betreft de innovatie richt het D2 programma zich enerzijds op de ontwikkeling van het landsdeel Oost Nederland tot toptechnologische innovatieve regio op het gebied van voeding, gezondheid en technologie en anderzijds op het versterken van de innovatiekracht en concurrentiepositie van het regionale bedrijfsleven op het terrein van de opkomende kennisgebieden in Oost Nederland. Het nieuwe D2-programma richt zich verder op versterking van het innovatieklimaat binnen stedelijke netwerken en op het thema attractieve (grote) steden. Voor Oost-Nederland is voor D2 een totaal van € 164,1 mln. aan EU/EFRO-middelen beschikbaar. Daar staat voorlopig een bedrag van € 39,5 mln. aan nationale cofinanciering tegenover. Op 14 februari 2008 is de uitvoering van het programma gestart en een groot aantal projecten is met een bijdrage van EFRO al aan de slag gegaan. Meer info hierover vindt u op www.go-oostnederland.eu/

Het Interreg IV A-programma is gericht op het Duits-Nederlandse grensgebied van vier euregio's: Eems Dollard Regio, EUREGIO (Gronau), Rijn-Waal en Rijn-Maas-Noord. Daarmee behoren grote delen van onder meer de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland en Limburg tot het programmagebied. Projecten die onder dit programma worden uitgevoerd, moeten bijdragen aan een structurele economische versterking van het grensgebied en aan het bevorderen van samenwerking en toegankelijkheid aan beide zijden van de grens. Hoofddaccent van Interreg IV A ligt bij het thema Economie, Technologie en Innovatie, waar in beginsel 58% van beschikbare EU-middelen op wordt ingezet. In totaal is € 138,7 aan EU/EFRO-middelen toegekend. Voorlopig staat daar een bedrag van € 17,8 mln. aan nationale cofinanciering vanuit Nederland tegenover.

3 Programma Oost-Nederland

3.1 Inleiding

Vanuit de achtergrond die in hoofdstuk 2 werd geschetst, heeft de Programmacommissie er voor gekozen om het programma Oost-Nederland te richten op activiteiten die op lange termijn de grootste economische spin-off genereren voor de economie van de regio. Aangrijpingspunt daarbij vormen de drie dominante kennisconcentraties in Oost-Nederland: Food & Nutrition, Technology en Health. Het programma zet zich in de eerste plaats in om een versnelling en verbetering te bereiken van het traject kennis–kunde–kassa (valorisatie) op en tussen deze drie kennisconcentraties. Immers, de essentie van innovatie bij bedrijven is dat bestaande kennis wordt omgezet in geld. De Programmacommissie maakt daarnaast ook projecten en acties in de voorwaardenscheppende sfeer mogelijk.

De projecten en acties zijn gericht op het oplossen van knelpunten van nationaal belang. Substantiële betrokkenheid van het bedrijfsleven acht de Programmacommissie essentieel. Interregionale en zelfs internationale samenwerking vanuit het regionale bedrijfsleven met kennisinstellingen en bedrijfsleven buiten Oost-Nederland behoort tot de mogelijkheden. De economische effecten van een project moeten neerslaan in Oost-Nederland. Om maximale meerwaarde te genereren dienen de activiteiten uiteraard goed afgestemd te worden op andere initiatieven die lokaal, regionaal, nationaal en in Europees verband zijn of worden ontplooid. De Programmacommissie Oost-Nederland zal daarbij een belangrijke rol vervullen.

Hieronder wordt de programmatische aanpak verder uitgewerkt. Paragraaf 3.2 bevat de doelstelling van het programma, die in 3.3 per kennisconcentratie wordt uitgewerkt in globale programmalijnen en meer concrete actielijnen.

3.2 Doelstelling

Op basis van de analyse in hoofdstuk 2 en de uitgangspunten in 3.1 luidt de centrale doelstelling van het programma Oost-Nederland als volgt.

Doelstelling

Het realiseren van een significante toename van de bedrijfsinvesteringen en toegevoegde waarde in 2010 op het terrein van de drie bijzondere kennisconcentraties in Oost-Nederland:
1 Food & Nutrition; 2 Health; 3 Technology.

De essentie van het programma Pieken in Oost-Nederland is het gericht investeren in de nationale en internationale innovatiepositie van de regio op het thema 'De gezonde mens', het verbindende thema voor technology, food & nutrition en health. Dit onder meer door het creëren van randvoorwaarden voor excellentie.

Investeringen van de overheid zijn voor de Programmacommissie verantwoord indien de programma-inzet leidt tot (voor Oost-Nederland) bovengemiddeld meer bedrijfsinvesteringen, meer werkgelegenheid, meer productmarkt-combinaties en een hogere productiviteit.

Raakvlakken

Gegeven de concurrentie voordelen van Oost-Nederland is de doelstelling van dit programma zowel geënt op de drie centrale kennisconcentraties van Oost-Nederland als op de raakvlakken tussen deze kennisconcentraties. Immers, breed wordt erkend - en door de Programmacommissie ook onderschreven - dat er juist op de raakvlakken tussen de drie kennisconcentraties grote kansen liggen om op termijn de meeste economische toegevoegde waarde voor de regio te genereren.

Kennis- en focusgebieden

Binnen de drie kennisgebieden is een nadere aanscherping/verbijzondering aangebracht door middel van zogenaamde 'technologische focusgebieden'. Deze focusgebieden duiden die technologievelden aan waarin de regio separaat (m.n. Food & Nutrition) dan wel in combinatie met kennisinstellingen elders in Nederland (m.n. Health, in mindere mate Technology) een goede tot excellente kennispositie inneemt (zie 2.3). De focusgebieden die in 2010 gehanteerd worden zijn samengevat in Tabel 1.

ICT wordt niet expliciet als focusgebied binnen technologie beschouwd, maar als ondersteunend (enabling) voor alle focusgebieden. ICT-activiteiten zijn dus als toepassing/onderdeel wel subsidiabel maar niet als doel op zich.

Tabel 1 Overzicht focusgebieden

Kennisgebied	Onderliggende Technologische Focusgebieden
Food & Nutrition	<ul style="list-style-type: none"> - Voedingstechnologie - Agribusiness (verwerkende industrie) - Biotechnologie en nutrition (novel foods, functional foods en nutriceutals)
Health	<ul style="list-style-type: none"> - Neuroscience - Biomedical materials - Molecular imaging en medicine - Vroegtijdige diagnostiek
Technology	<ul style="list-style-type: none"> - Nano- en microtechnologie en embedded systems - Telematica - Technische materialen - Technische geneeskunde - Mechatronica

3.3 Programma- en actielijnen

Zoals reeds in 3.1 werd vermeld, is de inzet van het programma Oost-Nederland in hoofdzaak gericht op een goed innovatieklimaat. Daartoe wil het programma precies die condities scheppen waaronder de grootste toename van bedrijfsinvesteringen te realiseren is en de hoogste economische toegevoegde waarde uit de drie kennisconcentraties.

Als belangrijkste aangrijpingspunten heeft de Programmacommissie op basis van de analyse in hoofdstuk 2 een drietal programmaliijnen geïdentificeerd. Deze geven op hoofdlijnen de koers van het programma aan. Per programmaliijn heeft de Programmacommissie enkele actielijnen geselecteerd die de contouren schetsen van de beoogde doelen, die in Oost-Nederland concreet worden nagestreefd. Hieronder worden de programma- en actielijnen weergegeven van respectievelijk de kennisgebieden Food & Nutrition, Health en Technology.

1. Focus op het kennisgebied van Food & Nutrition

In de onderstaande programmaliijnen en actielijnen worden binnen het 'kennisgebied Food & Nutrition' in 2010 telkens de volgende technologische focusgebieden verstaan: voedings-technologie, agribusiness (verwerkende industrie), biotechnologie en nutrition (novel foods, functional foods, nutriceutals).

Programmalijn 1.1 Beter en sneller vermarkten van publieke kennis (kennisvalorisatie)

Inzet is om in Oost-Nederland een versnelling of verbetering te bereiken op het gebied van kennisvalorisatie. De waardeketen 'kennis-kunde-kassa' dient sneller te worden doorlopen. De kennis die bij onderzoeksorganisaties op één of meer van de focusgebieden wordt ontwikkeld, moet door Food & Nutrition ondernemers in Oost-Nederland sneller worden omgezet in nieuwe producten, processen of diensten.

Actielijn 1.1.1 Verbeteren vraaggerichte samenwerking tussen onderzoeksorganisaties en de in de regio gevestigde ondernemers
 Projecten zijn gericht op (het stimuleren van) de benutting van in onderzoeksorganisaties aanwezige kennis op één of meer van de focusgebieden bij in Oost-Nederland gevestigde ondernemers op het kennisgebied van Food & Nutrition.

Actielijn 1.1.2 Bevorderen toepassing van bestaande kennis (innovatie)

Projecten zijn gericht op experimentele ontwikkeling al dan niet in combinatie met industrieel onderzoek op één of meer van de focusgebieden. Toepassingen van open innovatie, het delen van faciliteiten of ontsluiting van apparatuur passen binnen deze actielijn.

Programmalijn 1.2 Aantrekken en stimuleren van nieuwe bedrijvigheid

Inzet is de vergroting van het aantal ondernemers in Oost-Nederland op het kennisgebied Food & Nutrition door het acquireren van nieuwe ondernemers of het stimuleren en begeleiden van (door)startende (MKB-)ondernemers.

Actielijn 1.2.1 Acquireren van toonaangevende buitenlandse bedrijven

Projecten zijn gericht op acquisitie van ondernemers op het kennisgebied Food & Nutrition of op de promotie van Oost-Nederland als aantrekkelijke vestigingsplaats voor ondernemers op het kennisgebied Food & Nutrition. Projecten die worden uitgevoerd in het kader van het meerjarenplan 2007-2010 van Oost NV passen niet binnen deze actielijn.

Actielijn 1.2.2 Stimuleren van kennisintensieve (door)starters

Projecten zijn gericht op het stroomlijnen van de organisatie van vraag en aanbod van durfkapitaal of op het organiseren van coachingtrajecten voor kennisintensieve (door)startende ondernemers in Oost-Nederland op het kennisgebied Food & Nutrition. Trajecten gericht op het delen van faciliteiten ten behoeve van kennisintensieve (door)startende ondernemers in Oost-Nederland op het kennisgebied Food & Nutrition passen binnen deze actielijn.

Actielijn 1.2.3 Stimuleren van de ontwikkeling van toonaangevende campussen

Projecten zijn gericht op tijdig beschikbaar komen van voldoende hoogwaardig bedrijventerrein voor kennisintensieve bedrijven op het kennisgebied Food & Nutrition, rondom reeds op het terrein gevestigde onderzoeksorganisaties of ondernemers. Projecten mogen ook gericht zijn op het organiseren van de ontwikkeling van onderzoeks- of productiefaciliteiten of stimulering van het gebruik daarvan. Projecten gericht op daadwerkelijke aanleg en herstructurering van bedrijventerreinen passen niet binnen deze actielijn.

Programmalijn 1.3 Waarborgen van voldoende, kwalitatief hoogwaardige kenniswerkers

De inzet is er op gericht dat bedrijven in Oost-Nederland op het kennisgebied Food & Nutrition de beschikking hebben over een in kwalitatieve of kwantitatieve termen voldoende instroom van kenniswerkers met een opleidingsniveau van HBO of hoger.

Actielijn 1.3.1 Verbeteren aansluiting onderwijsarbeidsmarkt

Projecten zijn gericht op een effectievere samenwerking tussen onderwijsinstellingen en ondernemers op het kennisgebied Food & Nutrition in Oost-Nederland ten behoeve van een betere aansluiting van universitaire of HBO-opleidingen op de door ondernemers gevraagde kennis of vaardigheden.

Actielijn 1.3.2 Behouden en aantrekken van hoogwaardige kenniswerkers

Projecten zijn er op gericht om werknemers, die ondernemers op het kennisgebied Food & Nutrition in Oost-Nederland dreigen te verlaten, binnen dit cluster in Oost-Nederland nieuwe uitdagingen te bieden of op het aantrekken van hoogwaardige kenniswerkers voor ondernemers op het kennisgebied Food & Nutrition in Oost-Nederland.

2. Focus op het kennisgebied van Health

In de onderstaande programmalijnen en actielijnen worden binnen het 'kennisgebied Health' in 2010 telkens de volgende technologische focusgebieden verstaan: neuroscience, biomedical materials, molecular imaging en medicine en vroegtijdige diagnostiek.

Programmalijn 2.1 Beter en sneller vermarkten van publieke kennis (kennisvalorisatie)

Inzet is om in Oost-Nederland een versnelling of verbetering te bereiken op het gebied van kennisvalorisatie. De waardeketen 'kennis-kunde-kassa' dient sneller te worden doorlopen. De kennis die bij onderzoeksorganisaties op één of meer van de focusgebieden wordt ontwikkeld moet door Health-ondernemers in Oost-Nederland sneller worden omgezet in nieuwe producten, processen of diensten.

Actielijn 2.1.1 Verbeteren vraaggerichte samenwerking tussen onderzoeksorganisaties en het in de regio gevestigde bedrijfsleven

Projecten zijn gericht op (het stimuleren van) de benutting van in onderzoeksorganisaties aanwezige kennis op één of meer van de focusgebieden bij in Oost-Nederland gevestigde ondernemers op het kennisgebied Health.

Actielijn 2.1.2 Bevorderen toepassing van bestaande kennis (innovatie)

Projecten zijn gericht op experimentele ontwikkeling al dan niet in combinatie met industrieel onderzoek op één of meer van de focusgebieden in Oost-Nederland. Toepassingen van open innovatie, het delen van faciliteiten of ontsluiting van apparatuur passen binnen deze actielijn.

Programmalijn 2.2 Aantrekken en stimuleren van nieuwe bedrijvigheid

Inzet is de vergroting van het aantal ondernemers in Oost-Nederland op het kennisgebied Health door het acquireren van nieuwe ondernemers of het stimuleren en begeleiden van (door)startende (MKB-)ondernemers.

Actielijn 2.2.1 Acquireren van toonaangevende buitenlandse bedrijven

Projecten zijn gericht op acquisitie van ondernemers op het kennisgebied Health of op de promotie van Oost-Nederland als aantrekkelijke vestigingsplaats voor ondernemers op het

kennisgebied Health. Projecten die worden uitgevoerd in het kader van het meerjarenplan 2007-2010 van Oost NV passen niet binnen deze actielijn.

Actielijn 2.2.2 Stimuleren van kennisintensieve (door)starters
Projecten zijn gericht op het stroomlijnen van de organisatie van vraag en aanbod van durfkapitaal of op het organiseren van coachingtrajecten voor kennisintensieve (door)startende ondernemers in Oost-Nederland op het kennisgebied Health. Trajecten gericht op het delen van faciliteiten ten behoeve van kennisintensieve (door)startende ondernemers in Oost-Nederland op het kennisgebied Health passen binnen deze actielijn.

Actielijn 2.2.3 Stimuleren van de ontwikkeling van toonaangevende campussen

Projecten zijn gericht op tijdig beschikbaar komen van voldoende hoogwaardig bedrijventerrein voor kennisintensieve bedrijven op het kennisgebied Health rondom reeds op het terrein gevestigde onderzoeksorganisaties of ondernemers. Projecten mogen ook gericht zijn op het organiseren van de ontwikkeling van onderzoeks- of productiefaciliteiten of stimulering van het gebruik daarvan.

Projecten gericht op daadwerkelijke aanleg en herstructurering van bedrijventerreinen passen niet binnen deze actielijn.

Programmalijn 2.3 Waarborgen van voldoende, kwalitatief hoogwaardige kenniswerkers

De inzet is er op gericht dat bedrijven in Oost-Nederland op het kennisgebied Health de beschikking hebben over een in kwalitatieve of kwantitatieve termen voldoende instroom van kenniswerkers met een opleidingsniveau van HBO of hoger.

Actielijn 2.3.1 Verbeteren aansluiting onderwijsarbeidsmarkt

Projecten zijn gericht op een effectievere samenwerking tussen onderwijsinstellingen en ondernemers op het kennisgebied Health in Oost-Nederland ten behoeve van een betere aansluiting van universitaire of HBO-opleidingen op de door ondernemers gevraagde kennis of vaardigheden.

Actielijn 2.3.2 Behouden en aantrekken van hoogwaardige kenniswerkers

Projecten zijn er op gericht om werknemers, die ondernemers op het kennisgebied Health in Oost-Nederland dreigen te verlaten, binnen dit cluster in Oost-Nederland nieuwe uitdagingen te bieden of op het aantrekken van hoogwaardige kenniswerkers voor ondernemers op het kennisgebied Health in Oost-Nederland.

3. Focus op het kennisgebied van Technology

In de onderstaande programmalijnen en actielijnen worden binnen het kennisgebied Technology' in 2010 telkens de volgende technologische focusgebieden verstaan: nano-, microtechnologie en embedded systems, telematica, technische materialen, technische geneeskunde en mechatronica.

Programmalijn 3.1 Beter en sneller vermarkten van publieke kennis (kennisvalorisatie)

Inzet is om in Oost-Nederland een versnelling of verbetering te bereiken op het gebied van kennisvalorisatie. De waardeketen 'kennis-kunde-kassa' dient sneller te worden doorlopen. De kennis die bij onderzoeksorganisaties op één of meer van de focusgebieden wordt ontwikkeld, moet door Technology ondernemers in Oost-Nederland sneller worden omgezet in nieuwe producten, processen of diensten.

Actielijn 3.1.1 Verbeteren vraaggerichte samenwerking tussen onderzoeksorganisaties en het in de regio gevestigde bedrijfsleven
Projecten zijn gericht op (het stimuleren van) de benutting van in onderzoeksorganisaties aanwezige kennis op één of meer van de focusgebieden bij in Oost-Nederland gevestigde ondernemers op het gebied van Technology.

Actielijn 3.1.2 Bevorderen toepassing van bestaande kennis (innovatie)

Projecten zijn gericht op experimentele ontwikkeling al dan niet in combinatie met industrieel onderzoek op één of meer van de focusgebieden in Oost-Nederland. Toepassingen van open innovatie, het delen van faciliteiten of ontsluiting van apparatuur passen binnen deze actielijn.

Programmalijn 3.2 Aantrekken en stimuleren van nieuwe bedrijvigheid

Inzet is de vergroting van het aantal ondernemers in Oost-Nederland dat actief is op het kennisgebied Technology, door het acquireren van nieuwe ondernemers of het stimuleren en begeleiden van (door)startende (MKB-)ondernemers.

Actielijn 3.2.1 Acquireren van toonaangevende buitenlandse bedrijven

Projecten zijn gericht op acquisitie van ondernemers op het kennisgebied Technology of op de promotie van Oost-Nederland als aantrekkelijke vestigingsplaats voor ondernemers op het kennisgebied Technology. Projecten die worden uitgevoerd in het kader van het meerjarenplan 2007-2010 van Oost NV passen niet binnen deze actielijn.

Actielijn 3.2.2 Stimuleren van kennisintensieve (door)starters

Projecten zijn gericht op het stroomlijnen van de organisatie van vraag en aanbod van durfkapitaal of op het organiseren van coachingtrajecten voor kennisintensieve (door)startende ondernemers in Oost-Nederland op het kennisgebied Technology. Trajecten gericht op het delen van faciliteiten ten behoeve van kennisintensieve (door)startende ondernemers in Oost-Nederland op het kennisgebied Technology passen binnen deze actielijn.

Actielijn 3.2.3 Stimuleren van de ontwikkeling van toonaangevende campussen

Projecten zijn gericht op tijdig beschikbaar komen van voldoende hoogwaardig bedrijventerrein voor kennisintensieve bedrijven op het kennisgebied Technology rondom reeds op het terrein gevestigde onderzoeksorganisaties of ondernemers. Projecten mogen ook gericht zijn op het organiseren van de ontwikkeling van onderzoeks- of productiefaciliteiten of stimulering van het gebruik daarvan.

Projecten gericht op daadwerkelijke aanleg en herstructurering van bedrijventerreinen passen niet binnen deze actielijn.

Programmalijn 3.3 Waarborgen van voldoende, kwalitatief hoogwaardige kenniswerkers

De inzet is er op gericht dat bedrijven in Oost-Nederland op het kennisgebied Technology de beschikking hebben over een in kwalitatieve of kwantitatieve termen voldoende instroom van kenniswerkers met een opleidingsniveau van HBO of hoger.

Actielijn 3.3.1 Verbeteren aansluiting onderwijsarbeidsmarkt

Projecten zijn gericht op een effectievere samenwerking tussen onderwijsinstellingen en ondernemers op het kennisgebied Technology in Oost-Nederland ten behoeve van een betere aansluiting van universitaire of HBO-opleidingen op de door ondernemers gevraagde kennis of vaardigheden.

Actielijn 3.3.2 Behouden en aantrekken van hoogwaardige kenniswerkers

Projecten zijn er op gericht om werknemers, die ondernemers op het kennisgebied Technology in Oost-Nederland dreigen te verlaten, binnen dit cluster in Oost-Nederland nieuwe uitdagingen te bieden of op het aantrekken van hoogwaardige kenniswerkers voor ondernemers op het kennisgebied Technology in Oost-Nederland.

Bijlage A Samenstelling van de Programmacommissie Oost-Nederland

De Programmacommissie Oost-Nederland bestaat uit:

mevrouw M.H.H. van Haaren - Koopman

gedeputeerde Weginfrastructuur, Openbaar Vervoer, Fietsbeleid, Economische Zaken Provincie Gelderland, voorzitter

mevrouw drs. C. Abbenhues,

gedeputeerde Economie, Toerisme en Arbeidsmarkt Provincie Overijssel, plaatsvervangend voorzitter

de heer H.A.J. Aalderink,

burgemeester gemeente Bronckhorst

de heer dr. ir. A.A. Dijkhuizen

voorzitter Raad van Bestuur Wageningen UR

de heer dr. A.H. Flierman,

voorzitter College van Bestuur Universiteit Twente

de heer H.J. Hazewinkel RA,

- voorzitter Raad van Commissarissen TKH Group N.V.

- lid Raad van Commissarissen Reggeborgh Groep en Volker Wessels

de heer ir. W. Jouwsma

directeur Bronckhorst High-Tech B.V.

de heer M.L. Offerhaus

CEO EBI Food Safety B.V.

de heer P.E.J. den Oudsten,

burgemeester Enschede

de heer mr. drs. A.A.H. Teunissen,

lid MT-REB ministerie van Economische Zaken

de heer drs. F.J.M. Werner,

voorzitter Health Valley

secretaris: de heer mr. J.F. Wijsma,

Programmaleider Oost-Nederland Ministerie van Economische Zaken

adjunct-secretaris: de heer drs. W.T.N. Eisen

Programma Oost-Nederland Ministerie van Economische Zaken

Colofon

Dit is een uitgave van de Programmacommissie Oost-Nederland, maart 2010. Meer exemplaren kunt u bestellen via www.ez.nl of via telefoonnummer 0800 – 646 39 51.

Informatie

Ministerie van Economische Zaken
t.a.v. programma Oost-Nederland

telefoonnummer: 026 – 352 58 88
e-mail adres: pid_oost@minez.nl
website: www.agentschapnl.nl/pid

Publicatienummer

10OI08